

Vliv rakouské anexe Krakova v roce 1846 na vývoj italského národního hnutí^{1)*}

Miroslav ŠEDIVÝ

Abstract: The article deals with the interaction between the functioning of the European states system and the development of European society in the 19th century, a process that has scarcely been analysed by historians and political scientists until now. Using the example of Austria's annexation of the Free City of Cracow in November 1846, it is possible to prove that abuse of power and the violation of international law could give rise to fear in distant Italy and motivate the population to consider the establishment of a united nation state. This state had to provide them with a greater degree of security in a world that was, in their opinion, becoming increasingly dominated by the rule of force.

Key words: Cracow; Austria; Italy; Europe; annexation; national movement; nationalism; 1846; the Congress of Vienna

Geneze nacionalismu v Evropě 19. století je neodmyslitelně spjata s touhou lidí po fungující a spravedlivé státní správě, podílou na politické moci a socio-ekonomických jistotách. V rámci určité skupiny, která se definovala jako národ, mělo být dosaženo těchto cílů a tentýž národ se měl také stát ochráncem těchto výtobytků. Toto shrnutí je bezpochyby asi tak triviální, jak je rozsáhlá literatura k vývoji národních hnutí v kontextu ústavních a hospodářských dějin. Výrazně odlišná situace však panuje v otázce politizace těchto hnutí v reakci na fungování systému mezinárodních vztahů. Interakce mezi zahraničněpolitickou agendou a vývojem společnosti zůstává v české i světové historiografii opomíjeným tématem, třebaže neprávem, neboť, jak ukazují dějiny poloviny 19. století, situace na šachovnici evropské diplomacie měla na rozmach nacionalismu podobně elektrizující účinky jako diskuse o vnitropolitických či hospodářských otázkách.

Cílem předložené studie je prokázat platnost této možná poněkud odvážné teze na konkrétním příkladu. Jedná se o vliv násilného připojení

^{1)*} Tato studie byla napsána v rámci projektu 18-05758S financovaného Grantovou agenturou České republiky.

Svobodného města Krakova (Republiky krakovské) k Rakousku v listopadu 1846 na politizaci italského národního hnutí. Jedná se o vhodnou ukázkou situace, kdy anexe území ve střední Evropě dokázala ovlivnit společnost v odlehle části téhož kontinentu. Ačkoliv kromě kontaktů některých italských revolucionářů s polskými emigranty neměla italská společnost žádné politické, hospodářské ani kulturní vazby na Republiku krakovskou, která byla vytvořena jako připomínka nezávislého Polska na Vídeňském kongresu v roce 1815, přesto zánik tohoto malého státečku dokázal u mnoha Italů vyvolat velmi silnou a převážně negativní reakci. Tato zkušenost pak dále posílila jejich touhu sjednotit státy Apeninského poloostrova buď v konfederaci, nebo dokonce v centralizovaný národní stát. Obojí pak mělo zajistit politickou a vojenskou spolupráci jejich obyvatel, a tím zvýšit jejich obranyschopnost vůči vnějším hrozbám, například vůči anexi vlastního území některou z velmocí, jak se stalo právě Krakovu.

Tento geopolitický efekt je pochopitelně nezbytné vnímat v širších souvislostech tehdejších poměrů na území dnešní Itálie stejně jako na mezinárodní scéně. Tomuto tématu proto bude věnována úvodní část studie, aby pak její samotné jádro vysvětlilo dopad anexe Krakova na formování myšlenky politické jednoty Apeninského poloostrova. V tomto bodě však vystává zásadní metodologická otázka: Jak je možné zjistit názory veřejnosti v prostředí, kterému dominovala striktní cenzura? Svobodný tisk byl povolen v některých italských státech teprve v průběhu roku 1847, volené parlamenty, které mohou historikovi sloužit jako další zdroj informací o veřejném mínění, vznikly ještě později s vydáním ústav na počátku roku 1848. Pro bezprostřední reakci italské společnosti na likvidaci Republiky krakovské v roce 1846 tak zcela chybí prameny v podobě svobodného tisku a zápisů parlamentních debat.

Navzdory této komplikaci je stále možné dosáhnout analýzy veřejného mínění, neboť jsou k dispozici jiné zdroje informací. Kromě vydané osobní korespondence příslušníků diplomatických i intelektuálních elit, pamětí, deníků a v menší míře i policejních zpráv o náladách obyvatelstva, zejména pro Rakouskem ovládané Lombardsko-benátské království, se jedná především o korespondenci diplomatů akreditovaných na dvorech italských států. Tento druh primárního pramene dosud nebyl v tomto ohledu příliš často využíván, neboť je tradičně vnímán jako produkt příslušníků uzavřené společenské elity, kteří žili odděleně od nižších sociálních vrstev. Za další problematyczny aspekt diplomatických depeší pak bývá považováno osobní zaujetí jejich autora. Zde je proto nutné revidovat pohled na diplomatickou korespondenci jako pramen poznání o náladách veřejnosti. Velvyslanec, vyslanec či chargé d'affaires měl

k dispozici zaměstnance svého zastupitelského úřadu, kteří se podíleli na sběru informací, na jejichž základě pak byly koncipovány zprávy pro příslušného panovníka či ministra zahraničí. Diplomat a jeho podřízení pak v místě svého působení udržovali kontakty se zástupci svých společenských tříd, pochopitelně těch nejvyšších, současně však mohli nepřímo získávat informace o náladách „ulice“, a to skrze nejrůznější informační kanály. Hlášení o veřejném mínění, které bylo neopomenutelnou součástí diplomatických zpráv, proto bylo výsledkem pozorování nikoliv jednoho diplomata, nýbrž většího počtu osob. Vyslanectví tak sloužilo jako informační centrum, z něhož často pocházela velmi komplexní hlášení, týkající se nejen společenské smetánky, ale také nižších vrstev. V těchto hlášeních se sice mohly promítnout subjektivní názory jejich tvůrců, respektive hlavního autora v podobě diplomata, a také tomu tak často bývalo, ovšem proto ještě není nutné zavrhnout tento typ pramene jako a priori nespolehlivý, a proto také nepoužitelný.

Tento pozitivnější přístup je možné založit na dvou argumentech. Jednak pisatelé často projeví snahu o jistý osobní odstup, který by umožnil poskytnout co nejvěrohodnější přehled situace, což také bylo jejich nadřízenými vyžadováno, jednak je možné problematický aspekt diplomatických zpráv v podobě menší či větší osobní zaujatosti vyřešit komparací většího množství zdrojů, tedy studiem korespondence nikoliv jednoho či dvou, nýbrž výrazně vyššího počtu diplomatů evropských států s odlišnými politickými režimy, kulturou a v neposlední řadě i různorodými, často dokonce protikladnými zájmy v Itálii. Porovnáním těchto zpráv společně s dalšími primárními prameny, uvedenými výše, pak lze velmi přesně vystihnout atmosféru v jednotlivých italských státech po anexi Krakova. A třebaže s ohledem na silný regionalismus lze pro toto období stěží hovořit o jednotném italském veřejném mínění, charakter reakce na tuto událost byl natolik kompaktní, že státní a s ní spojenou společenskou diverzitu Apeninského poloostrova není v tomto případě nutné přespříliš akcentovat.

Hlavní příčinu situace, kdy lidé reagovali na zánik malé republiky v srdci Evropy podobně negativně v Piemontu, Toskánsku, Papežském státě, Království obojí Sicílie i menších italských státech, je nutné spatřovat ve všeobecně rozšířené averzi vůči egoistické politice tehdejších pěti velmocí, jmenovitě Velké Británie, Francie, Ruska, Pruska a Rakouska. Tento postoj vyplýval především z vlastní zkušenosti, neboť politicky rozdrobená Itálie byla častým terčem jejich agresivního chování. Tak tomu bylo po staletí a nic na tom nezměnilo ani nové politicko-právní uspořádání Evropy, vytvořené po napoleonských válkách na Vídeňském kongresu v letech 1814–1815. V únoru 1832 obsadily

francouzské jednotky papežské město Ancona, aniž by k tomu dal papež svůj souhlas. Jednalo se o flagrantní porušení suverenity Papežského státu, a tím i mezinárodního práva.²⁾ O osm let později vedla Velká Británie s Královstvím obojí Sicílie nevyhlášenou válku o síru, kdy kvůli touze po kontrole exportu této komodity ze Sicílie Britové zajímali obchodní plavidla tohoto italského království, aby nakonec přiměli jejího krále k ústupnosti. Neboť ten se po právní stránce vůči nim nijak neprovinil, bylo jejich jednání rovněž nelegální a fakticky se rovnalo aktu pirátství.³⁾

Toto zneužití moci vůči slabým státům Apeninského poloostrova přispívalo u jeho obyvatel k nárůstu pocitu ohrožení. Jestliže absence respektu ze strany Francie a Velké Británie vůči nezávislosti Papežského státu a Království obojí Sicílie vyvolávala obavy především u vládnoucích, převážně konzervativních elit, pak liberální a demokratické opozici vadily zejména vojenské intervence Rakouska proti revolucím, které v Itálii vypukly a díky této středoevropské mocnosti byly také rychle potlačeny v letech 1820–1821 a 1831–1832. I když z pohledu tehdejších mezinárodněprávních principů Rakousko jednalo legálně, neboť vždy zasáhlo na základě žádosti o pomoc, kterou do Vídně adresovali revolucí ohrožení panovníci, postupem doby získalo pověst četníka, jenž brání pokroku a humanitě. Paradoxně ani od italských vládců se nedočkal velkého vděku: ti se sice v momentě ohrožení obraceli na rakouského císaře s prosíkem o pomoc, jakmile však byla revoluce potlačena a oni se opět cítili být pány ve svém vlastním domě, dělali vše proto, aby dali ostentativně najevo svoji nezávislost a snížili vliv Rakouska v Itálii na minimum.⁴⁾

Pokud něco italské panovníky a jejich poddané názorově spojovalo, pak to byla právě tato averze vůči přílišnému vměšování cizích států do záležitostí Apeninského poloostrova. Na této platformě se také v první polovině 40. let 19. století zformoval umírněný proud italského národního hnutí, jehož propagátoři zformulovali tezi, že Itálie se může zbavit cizí nadvlády pouze spoluprací mezi vládnoucí elitou a zbytkem společnosti. Ústavních změn v rámci jednotlivých států, stejně jako lepší ochrany vůči vnějším hrozbám ve formě italské konfederace, mělo být dosaženo nikoliv násilnou revolucí, nýbrž evolucí. Neboť v dané chvíli bylo za bezprostřední hrozbu považováno Rakousko, které na poloostrově ovládalo Lombardsko a Benátsko a odtud vojensky zasahovalo

2) Miroslav ŠEDIVÝ, *Francouzská okupace Ancony (1832) a její ohlas v Evropě*, *Moderní dějiny* 24, č. 2, 2016, s. 73–95.

3) Miroslav ŠEDIVÝ, *Britsko-neapolská válka o síru z roku 1840 a její evropská dimenze*, *Historica Olomucensia* 50, 2016, s. 87–103.

4) David LAVEN, *Austria's Policy Reconsidered. Revolution and Reform in Restoration Italy*, *Modern Italy* 2, č. 1, 1997, s. 3–33.

v ostatních státech poloostrova, stalo se právě ono terčem největší kritiky umírněné politické opozice v Itálii. Pro ni se vyhnutí Rakušanů za Alpy stalo doslova *Carthago delenda*.^{5]}

Významným impulsem k rozšíření názoru, že císařství představuje hrozbu, kterou je nezbytné odstranit, se stal spor, sám o sobě politicky bezvýznamný, mezi severoitalským Piemontem a Rakouskem o transport soli z Janova do švýcarského kantonu Ticino a import piemontského vína do Lombardie z jara 1846. Na základě smlouvy mezi oběma státy z roku 1751 se Piemont zavázal neobchodovat se solí s tímto kantonem, v roce 1844 však s Ticinem podepsal smlouvu o přepravě této komodity. Na rakouský protest pak vláda v Turíně reagovala vysvětlením, že téměř sto let stará smlouva zakazovala aktivní obchod, nikoliv však transport. Ve Vídni odmítli tento právní výklad akceptovat, proto se rozhodli přijmout protipatření s velmi negativními důsledky pro piemontský obchod s vínem: v dubnu 1846 bylo podstatným způsobem zvýšeno clo na jeho import do Lombardie, což se velmi negativně dotklo piemontských vinařů. V Piemontu i celé Itálii bylo jednání Rakouska považováno za protiprávní šikanu, která ohrožovala zájmy nikoliv jednoho, nýbrž všech států Apeninského poloostrova: když se Rakousko takto zachovalo vůči Piemontu, mohlo v jiné záležitosti stejně jednat například vůči Toskánsku, Papežskému státu či Království obojí Sicílie. Celý spor tak zintenzivnil debatu o postavení italských států v evropském státním systému.^{6]} Další důležitý impuls pro debatu o budoucnosti Itálie pak přišel záhy s červnovou volbou nového papeže, jímž se stal Giovanni Maria Mastai Ferretti jako Pius IX. Díky své politické umírněnosti a ochotě k reformám byl velice brzy považován za liberálního papeže, jenž mohl stanout v čele konfederace italských panovníků. Toto sdružení mělo zajistit mnoha Italy toužebně vyhlášenou formu politické jednoty a tím také větší míru ochrany vůči evropským mocnostem.^{7]}

Tuto zjištěnou atmosféru je nezbytné mít na paměti při posuzování vlivu „polských“ událostí na italské veřejné mínění roku 1846. Těmito událostmi není míněna pouze anexe Krakova z listopadu, nýbrž již únorové povstání v téže republice a v rakouské Haliči. Obojí bylo potlačeno zásahem rakouské

5] Frank J. COPPA, *The Origins of the Italian Wars of Independence*, London 1992, s. 19–21; Harry HEARDER, *Italy in the Age of the Risorgimento 1790–1870*, London 1986, s. 196–198; Stuart WOOLF, *A History of Italy 1700–1860. The Social Constraints of Political Change*, London 1979, s. 329–352.

6] Miroslav ŠEDIVÝ, *Sůl, víno a válka. Příspěvek k dějinám Risorgimenta v letech 1846–1848*, *Historický obzor* 28, č. 11/12, 2017, s. 242–247.

7] Martin CLARK, *The Italian Risorgimento*, Harlow 2009, s. 49; John A. DAVIS, *Italy in the Nineteenth Century, 1796–1900*, Oxford 2000, s. 64; Saho MATSUMOTO-BEST, *Britain and the Papacy in the Age of Revolution 1846–1851*, Suffolk – Rochester 2003, s. 29–30.

armády. Výsledkem byla okupace Krakova císařskými jednotkami v následujících měsících, v Haliči dokonce zavraždění mnoha polských šlechticů a statkářů prostými rolníky, kteří zachovali loajalitu Habsburkům. Dodnes se vede diskuse o tom, do jaké míry nesla vláda ve Vídni vinu za toto krveprolití. V každém případě již během roku 1846 se v Evropě, Itálii nevyjímaje, rozšířila zvěst o tom, že rakouské úřady rolníky k haličským masakrům přímo podněcovaly. Mezi Italy to byl další důkaz věrolomnosti Rakouska, před kterým se museli mít na pozoru. Nervózní byli především majitelé půdy, kteří se obávali, že rakouští agenti budou vůči nim živit zášť jejich vlastních rolníků. Za této situace mohla být stěžejní věcí likvidace nezávislosti Krakova se 146 000 obyvateli a 1164 kilometry čtverečních a jeho připojení k Haliči 16. listopadu 1846 jinak než jako potvrzení domněnky o nebezpečí, které Itálii od Rakouska hrozilo.⁸¹

Takřka celá Evropa byla konsternována krokem vídeňského kabinetu. Anexe totiž byla všeobecně vnímána jako porušení Závěrečných akt Vídeňského kongresu z 9. června 1815. Právě v nich byla existence tohoto státečku právně ukotvena. I když Závěrečná akta podepsalo osm evropských států, o zániku republiky rozhodly pouze tři z nich: Rakousko, Rusko a Prusko. Právě tento fakt se stal předmětem kritiky ze strany některých evropských vlád a veřejnosti. Nejostřeji se vyjádřily liberální vlády v Paříži a Londýně, které si stěžovaly, že nebyly přizvány k rokování o budoucnosti republiky, a označily její likvidaci za flagrantní porušení mezinárodního práva.⁹¹

Jižně od Alp zaujala většina panovníků, jejich ministrů a poddaných obdobně negativní postoj. V čem se od sebe tyto skupiny lišily, byl způsob, jakým ho dávaly najevo. Ve vládních kruzích si nikdo nedovolil projevit nesushlas tak ostantativně jako jejich britské a francouzské protějšky. Případná rakouská asistence proti revolučnímu kvasu byla stále vnímána jako potřebná,

81) Derek BEALES – Eugenio F. BIAGINI, *The Risorgimento and the Unification of Italy*, Harlow 2002, s. 85; George Fitz-Hardinge BERKELEY, *Italy in the Making, 1815–1846*, Cambridge 1968, s. 248–250; Giorgio CANDELORO, *Storia dell'Italia moderna 3. La Rivoluzione nazionale*, Milano 1960, s. 13; Paul GINSBORG, *Daniele Manin and the Venetian Revolution of 1848–49*, Cambridge 1979, s. 79; Günther HEYDEMANN, *Konstitution gegen Revolution. Die britische Deutschland- und Italienpolitik 1815–1848*, Göttingen – Zürich 1995, s. 284.

91) Francis R. BRIDGE – Roger BULLEN, *The Great Powers and the European States System 1814–1914*, Harlow 2005, s. 104; Antoine DEBIDOUR, *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la clôture du Congrès de Berlin (1814–1878)*, Paris 1891, s. 436; Harald MÜLLER, *Die Annexion der Republik Krakau und die deutsche Öffentlichkeit (1846/47)*, Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas 26, č. 2, 1983, s. 147–158; Heinrich von SRBIK, *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch 2*, München 1925, s. 150–155. Z polské historiografie se britské a francouzské reakci na anexi Krakova věnoval především profesor Radosław Paweł Żurawski vel Grajewski v *Ognisko permanentnej insurekcji. Powstanie 1846 roku i likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej w „diplomacji“ Hotelu Lambert wobec mocarstw europejskich (1846–1847)*, Kraków – Łódź 2018, s. 182–280.

a proto vladaři a jejich rádcové své znepokojení ze zneužití síly před rakouským kancléřem Klemensem Václavem Lotharem Nepomukem knížetem von Metternich-Winneburg a jeho diplomaty skrývali a odmítali se k danému činu vůbec vyjádřit.^{10]} V soukromí, v rámci vlastní diplomatické korespondence a během rozhovorů se zástupci ostatních evropských států se však odvážili být otevřenější. Krok Rakouska všeobecně odsoudili jako „*nanejvýš zločinný čin ohrožující zcela mimořádným způsobem evropský mír*“^{11]} a akt „*zásadním způsobem měnící základy evropské politiky*“.^{12]} V Toskánsku se stěžil našel jediný ministr, který by v této záležitosti nebyl vůči Rakousku kritický.^{13]}

V Piemontu, který se stále svářil s Rakouskem o sůl a víno, byla míra nesouhlasu logicky největší. Britský vyslanec v Turíně tak mohl hlásit, že zdejší ministr zahraničí Clemente Solaro della Margarita „*si byl plně vědom důsledků, které může mít za následek toto porušení smluv tak důležitých pro zájmy celé Evropy a především těch této země, a také neskrývá své obavy, že, když kvůli partikulárním zájmům bylo možné porušit tak flagrantním způsobem jedno z nejvýznamnějších ustanovení těchto smluv, výrazným způsobem narostlo nebezpečí, že ani ta zbylá nemusí být shledána závaznými pro ty, jejichž zájmům nevyhovují*“.^{14]} Toto vyjádření vyplývalo z obavy o osud menších států, tedy „*těch slabých, jejichž práva jsou zpochybněna pádem Krakova*“.^{15]} Piemontský král Karel Albert pak označil postup Rakouska za „*ohavný*“^{16]} a informoval téhož britského diplomata o svém „*rozhořčení nad tak bezpříkladným porušením závazků vyplývajících ze smluv podepsaných ve Vídni [v roce 1815]*“.^{17]}

10] Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen HHStA), Staatskanzlei (dále jen StK), Rom 75, Lützw Metternichovi, Řím, 28. 11. a 12. 12. 1846; HHStA, Staatenabteilungen (dále jen StA), Neapel 100, Schwarzenberg Metternichovi, Neapol, 4. a 11. 12. 1846; HHStA, StA, Toskana 66, Neumann Metternichovi, Florencie, 8. 12. 1846; Archivio di Stato di Torino (dále jen AST), Lettere ministri (dále jen LM), Prussia 31, Rossi Solarovi, Berlín, 29. 11. 1846; Archives du Ministère des affaires étrangères (dále jen AMAE), Correspondance politique (dále jen CP), Naples 171, Montebello Guizotovi, Neapol, 8. 12. 1846; Buol Metternichovi, Turín, 12. 12. 1846, Narciso NADA (ed.), *Le relazioni diplomatiche fra l'Austria e il Regno di Sardegna, II serie: 1830–1848, Tomo 3*, Roma 1993, s. 541.

11] AMAE, CP, Toscane 179, La Rochefoucauld Guizotovi, Florencie, 29. 11. 1846.

12] AST, LM, Austria 141, Antioche Solarovi, Vídeň, 19. 11. 1846.

13] AMAE, CP, Toscane 179, La Rochefoucauld Guizotovi, Florencie, 29. 11. 1846.

14] The National Archives (dále jen TNA), Foreign Office (dále jen FO) 67/137, Abercromby Palmerstonovi, Turín, 11. 12. 1846.

15] Archives nationales (dále jen AN), François Guizot 84, Mortier Guizotovi, Turín, 18. 12. 1846.

16] AMAE, Correspondance politique des consuls (dále jen CPC), Sardaigne 4, Alletz Guizotovi, Janov, 3. 11. 1846.

17] TNA, FO 67/137, Abercromby Palmerstonovi, Turín, 12. 12. 1846.

Prostí Italové si nemuseli brát vůči Rakousku takové servítky jako příslušníci vládnoucí elity a v debatách na ulicích, v kavárnách, salonech a prostřednictvím anonymních letáků a nápisů na zdech dávali velmi jasně najevo, co si o anexi myslí. Od nejsevernějších oblastí až po jižní cíp poloostrova lidé ostře odsoudili anexi jako důkaz amorálnosti této středoevropské mocnosti a neskrývali obavu, aby stejně nepostupovala i v samotné Itálii a vojensky nezakročila proti kýžené politické liberalizaci ve státech sousedících s Lombardskem a Benátskem, případně aby se dokonce nepokusila o anektování severní části Papežského státu. Nebylo nijak náhodné, že se v Itálii, a především v Římě objevily kromě nesouhlasu i fámy o bezprostředním vpádu rakouských jednotek do oblasti Romagna^{18]} a že Toskánsko zaplavily anonymní letáky, které v souvislosti s Krakovem připomínaly masakry v Haliči.^{19]} Negativní vzpomínka na vraždění polských statkářů a šlechticů stimulovala debatu o Krakovu i v samotném Lombardsku, tedy na území přímo ovládaném Rakouskem.^{20]}

Reakce veřejnosti napříč celým poloostrovem se nesla nejen v duchu shody nad tím, že porušovat práva malých států těmi velkými je špatné, ale také obav o budoucnost těch italských tváří v tvář silnějšímu Rakousku. Z tohoto důvodu „*nejen vlády, ale i poddaní pohlíželi na budoucnost s pocitem strachu, který bývá vyvoláván nejistotou,*“^{21]} a bylo jedno, zda žili v Neapoli, Římě, Florencii či Turíně, ve městě či na venkově.^{22]} Zde všude byli vyděšení zprávou, že Rakousko „*zničilo před zraky všech nejbystřejší princip mezinárodního práva a kvůli pochybnému profitu zničilo vzájemnou důvěru vlád, která po více jak třicet let byla zárukou míru ve světě*“.^{23]} Velmi trefně zhodnotil situaci s mírným časovým odstupem francouzský vyslanec v Turíně, když v lednu 1847 napsal svému ministru zahraničí: „*Musím upozornit Vaši Excelenci, že tato nespokojenost a neklid byly dokonce výraznější u nižších vrstev společnosti než u těch vyšších. Obě skupiny lidí však hovoří o osudu, který tři absolutistické mocnosti vnutily malému krakovskému státu. Tito lidé se nyní ptají, zda*

18] AMAE, CP, Rome 986, Rossi Guizotovi, Řím, 18. 12. 1846; HHStA, StK, Rom 75, Lützow Metternichovi, Řím, 19. 12. 1846.

19] Giovanni LUSERONI, *La stampa clandestina in Toscana (1846–1847). I “bulletini”*, Firenze 1988, s. 124, 127–129, 131 a 132.

20] HHStA, Kabinettsarchiv, Staatsrat, Minister-Kolowrat Akten (1826–1848) 216, Situační zpráva z Milána za prosinec 1846, 6. 4. 1847.

21] Bayerisches Hauptstaatsarchiv (dále jen BHStA), Ministerium des Äußeren (dále jen MA), Päpstlicher Stuhl 2501, Spaur Ludvíku I. Bavorskému, Řím, 8. 1. 1847.

22] AMAE, CPC, Sardaigne 4, Alletz Guizotovi, Janov, 24. 11. a 11. 12. 1846; AMAE, CP, Toscane 179, La Rochefoucauld Guizotovi, Florencie, 29. 11. 1846.

23] AMAE, CP, Sardaigne 319, Mortier Guizotovi, Turín, 29. 11. 1846. Rovněž AN, François Guizot 84, Mortier Guizotovi, Turín, 17. 12. 1846.

podobný úděl je také určen těm menším státům Itálie, které si dovolí doufat ve vlastní nezávislost a sní o svobodných institucích... Vyskytují se zde i osoby, které mají sklon vidět v této politice urputnou snahu vídeňského kabinetu vyvolávat revoluce, aby pak získal právo je potlačit, a tím ke svému užitku připravil lidi o svobodu... Aniž bych já sám chtěl připustit existenci takového machiavelistického plánu, chápu, že osud Krakova nutí slabě takto uvažovat a bát se, že budou zlikvidováni silnými. Ztráta důvěry a pocitu bezpečí v mezinárodních vztazích je nezpochybnitelnou realitou v myslích lidí této země.“^{24]} Tento pocit nejistoty byl umocněn i skutečností, že se na zkáze Krakova podílely také Prusko a Rusko a že Francie a Velká Británie sice protestovaly, ale neučinily nic, čím by reálně Polákům pomohli. Všichni tak měli svůj podíl viny na porušení mezinárodního práva a tím i zhoršení celkové atmosféry v Evropě.^{25]}

Výsledkem obav bylo roztrpčení, jehož osten pochopitelně směřoval především na Rakousko. Nejen v Království obojí Sicílie se i ti nejváženější muži z řad společenské smetánky vyjadřovali „proti tomuto zjevnému porušení smluv z Vídně s bezprecedentní ostroží“^{26]} a na zdech toskánských domů se objevily nápisy „Smrt Němcům!“, neboť Rakušané tehdy byli v Itálii všeobecně označováni za Němce.^{27]}

Pro budoucnost italského národního hnutí byla v souvislosti s anexí Krakova důležitá nejen skutečnost, že se rozšířil zástup lidí, kteří vůči Rakousku pociťovali přinejmenším obavy, pokud již ne averzi či dokonce nenávist, ale také to, že tato velmoc přišla o aureolu ochránce mezinárodněprávního pořádku z roku 1815. I když se v předchozích desetiletích revolucionářům nelíbily rakouské intervence proti povstáním na Apeninském poloostrově, stěží je mohli odsoudit z pozice práva, neboť legitimními reprezentanty státu byli jejich panovníci, kteří o pomoc vládu ve Vídni oficiálně požádali. Proto do roku 1846 byla kritika této mocnosti založena většinou na argumentaci pokrokem a humanitou, ovšem jen ojediněle vedena v právní rovině. Po listopadu však Italové mohli konečně říci: „Výborně, pan Metternich, jenž se prohlašoval za nejbdělejšího strážce smluv, po nich dnes sám dupe!“^{28]}

Díky Krakovu se Rakousko dostalo do paradoxní situace, kdy Francie a Velká Británie – mocnosti, které porušily mezinárodní právo v Anconě a v Království obojí Sicílie, nyní hovořily o nezbytném respektu ke smlouvám

24] AMAE, CP, Sardaigne 319, Mortier Guizotovi, Turín, 10. 1. 1847.

25] Luigi SETTEMBRINI, *Opuscoli politici editi e inediti (1847–1851)*, Roma 1969, s. 98–99.

26] AMAE, CP, Naples 171, Montebello Guizotovi, Neapol, 8. 12. 1846.

27] AMAE, CP, Toscane 179, La Rochefoucauld Guizotovi, Florencie, 8. 12. 1846.

28] AMAE, CP, Toscane 179, La Rochefoucauld Guizotovi, Florencie, 29. 11. 1846.

a o stavu, kdy Evropa byla odsouzena k politické anarchii, ve které vládlo právo silnějšího.^{29]} Za nastalé situace bylo pro Metternicha obtížnější obhajovat teritoriální rozříštnost Itálie nezbytností dodržovat pořádek Vídeňského kongresu. Právě proti zachování *statu quo* brojili mnozí Italové, kteří spatřovali lék na zvyšující se bezpráví na mezinárodní scéně v jednotě Itálie a neviděli důvod, proč by se měli chovat v souladu s právním řádem, který byl dle jejich názoru Evropě vnucen v roce 1815.^{30]} Piemontský zástupce ve Vídni v tomto směru oprávněně upozornil, že „*ostatní kabinety nyní nemají důvod prokazovat více skrupulí než Rakousko a nenásledovat ho na cestě, kterou vytyčilo, pokud by to vyžadovaly okolnosti nebo jejich zájmy*“.^{31]} Podobně smýšleli mnozí obyvatelé Apeninského poloostrova, kteří s potěšením vyslechli varování adresované z Londýna třem konzervativním mocnostem zodpovědným za likvidaci malé republiky, že pokud si přisvojily právo změnit systém Vídeňského kongresu v Krakově, jiní budou moci učinit to samé na Rýně či na Pádu.^{32]}

Při zpětném hodnocení lze souhlasit s trefnou poznámkou francouzského zástupce ve Florencii z dubna 1847, že s ohledem na „*negativní vliv, jaký měla likvidace Krakova na dobrou pověst celé Evropy, je snadné pochopit nálady, které dnes převládají v Itálii, a naděje, které s ní lomčují*“.^{33]} Strach z bezpráví v mezinárodních vztazích a touha po větší míře bezpečí uvnitř hranic jednotné a silné Itálie symbolizovaly tyto obavy a naděje. I proto byl smutný příklad Krakova využit vůdčími osobnostmi italského národního hnutí, a to jak konstitučních monarchistů toužících po konfederaci italských států, tak republikánsky smýšlejících centralistů. Ti všichni odkazovali na tuto záležitost jako na varování před úmysly nenáviděného Rakouska a argument ve prospěch větší míry politické jednoty mezi italskými panovníky a jejich poddanými. Současné však není nutné pochybovat o tom, že tito intelektuálové byli sami polekáni zničením jednoho nezávislého evropského státu.^{34]}

29] Roger BULLEN, *Palmerston, Guizot and the Collapse of the Entente Cordiale*, London 1974, s. 171.

30] AMAE, CPC, Sardaigne 4, Alletz Guizotovi, Janov, 11. 12. 1846.

31] AST, LM, Austria 141, Antioche Solarovi, Vídeň, 19. 11. 1846.

32] Enrico BOTTRIGARI (ed.), *Cronaca di Bologna. Volume Primo (1845–1848)*, Bologna 1960, s. 127; Sandro BORTOLOTTI, *Metternich e l'Italia nel 1846. Saggio di storia diplomatica*, Turin 1944, s. 242–204; Niccolò RODOLICO, *Carlo Alberto negli anni di regno 1843–1849*, Florencie 1943, s. 127.

33] AMAE, CP, Toscane 180, La Rochefoucauld Guizotovi, Florencie, 8. 4. 1847.

34] George Fitz-Harding BERKELEY – Joan BERKELEY, *Italy in the Making. June 1846 to 1 January 1848*, Cambridge 1968, s. 187; Paul MATTER, *Cavour et l'unité italienne, I: avant 1848*, Paris 1922, s. 306.

Zástupci umírněného tábora se vyjadřovali jak k anexi samotné, tak i ke klesající důvěře v sílu mezinárodního práva, ke které notně přispěla.^{35]} Velikáni typu Camilla Cavoura, jenž se později stal zakladatelem Italského království, Massima d'Azeglia, který vešel v širší povědomí svými nacionálně laděnými texty, či Cesara Balba, autora slavného díla *Le speranze d'Italia* z roku 1843, se svorně obávali, že když žádná velmoc nezabránila Rakousku ve spáchání zločinu na Krakovu, nelze předpokládat, že by mu kterákoliv z nich stála v cestě, kdyby se rozhodlo stejným způsobem postupovat v Itálii: Prusko a Rusko by je nejspíš diplomaticky podpořily a Velká Británie a Francie by zopakovaly své impotentní protesty.^{36]} Toskánský liberál Raffaello Lambruschini tento názor pregnantně shrnul několika slovy: „*Chudák Krakov! A Francie a Anglie to vidí a mlčí!*“^{37]} D'Azeglio však současně věřil, že „*ze všeobecného strachu se musí něco zrodit*“.^{38]} Tím něčím byla nezbytná „*jednota a svornost*“, jinými slovy kýžena konfederace italských států.^{39]} Toto byla otázka politického přežití, protože, jak souhlasně prohlásil Lambruschini, „*pokud se všechny italské státy nespojí a nebudou kurážné, dočkáme se druhé invaze barbarů ze severu* [Rakušanů]“.^{40]}

Stejným způsobem argumentovali i radikálnější smýšlející demokraté, jako například piemontský Lorenzo Valerio, jenž soudil, že anexe „*změníla poměry v Evropě*“^{41]}, a vyjádřil přání, aby Itálie dospěla do bodu, ve kterém by sama byla schopna podobným událostem čelit. Tímto bodem byla myšlena italská republika.^{42]} Nejhlasitěji a současně nejjobsáhleji se zániku republiky

35] Lucio VILLARI (ed.), *Il Risorgimento. Storia, documenti, testimonianze 4: La prima guerra d'indipendenza 1847–1848*, Roma 2007, s. 177.

36] Cavour Williamovi De La Rive, Turín, 20. 1. 1847, Narciso NADA, *Camillo Cavour. Epistolario, Volume Quarto (1847)*, Firenze 1978, s. 13–14; M. d'Azeglio Luise d'Azeglio Blondel, Janov, 8. 12. 1846, M. d'Azeglio Luigimu Carlu Farinimu, Janov, 21. 12. 1846, M. d'Azeglio Marcu Minghettimu, Janov, 21. 12. 1846, M. d'Azeglio to Cesaru Balboovi, Janov, 8. 1. 1847, Georges VIRLOGEUX (ed.), *Massimo d'Azeglio, Epistolario (1819–1866), tomo 3: 1846–1847*, Torino 1992, s. 218, 223, 225 a 242; Cesare BALBO, *Lettere politiche di Cesare Balbo al signor D.*, 1847, s. 25–35.

37] Raffaello Lambruschini Gianu Pietru Vieuxseuxovi, 26. 11. 1846, Veronica GABBRIELLI (ed.), *Carteggio Lambruschini – Vieuxseux V (1846–1852)*, Firenze 2000, s. 90. Rovněž Raffaello Lambruschini Gianu Pietru Vieuxseuxovi, 22. 1. 1847, tamtéž, s. 95.

38] M. d'Azeglio Cesaru Balbovi, Janov, 31. 12. 1846, G. VIRLOGEUX (ed.), *Epistolario*, s. 234.

39] M. d'Azeglio Marcu Minghettimu, Janov, 2. 12. 1846, tamtéž, s. 215.

40] Raffaello Lambruschini Gianu Pietru Vieuxseuxovi, 16. 12. 1846, V. GABBRIELLI (ed.), *Carteggio*, s. 91.

41] Valerio Gianu Pietru Vieuxseuxovi, Turín, 9. 3. 1847, Adriano VIARENGO (ed.), *Lorenzo Valerio Carteggio (1825–1865). II (1842–1847)*, Torino 1994, s. 433.

42] Tamtéž, s. 434.

věnovala nejvýznamnější osobnost italského nacionalismu a jedna z největších postav italských dějin: Giuseppe Mazzini. Tento zapřísáhlý republikán okamžitě zahrnul anexi do svých politických pamfletů, ve kterých ze svého londýnského exilu velmi ostře napadal Rakousko i stávající uspořádání starého kontinentu. Například ve spise nazvaném stručně, leč výstižně *Krakov*, volil tato tvrdá slova: „*Trpkost našich slov nesmí být připisována zármutku. My hovoříme o zločinu... Smlouvy z Vídně byly roztrhány těmi samými osobami, které je sepsaly a podepsaly, což jen podtrhuje morálnost našeho postoje; dokazuje, že již neexistuje žádné právo, dokonce ani to, které tyto osoby uvalily samy na sebe; zahání přelud, který ještě držel slabé jedince v nejistotě; rozhání mlhu, která se díky diplomacii shlukla kolem otázky, která nás zajímá; staví tvář v tvář národy a jejich utiskovatele, spravedlnost vůči brutální síle... V současné době již není více evropského veřejného práva. Smlouvy z Vídně, tvořící základ mezinárodních vztahů mezi evropskými vládami, již neexistují.*“^{43]} A v dalším textu, nazvaném *Evropská otázka*, opět vedl na základě zkušenosti se zničením Republiky krakovské útok proti podstatě uspořádání z roku 1815, který shrnul těmito slovy: „*Měli jste smlouvy, kterými jste nás mohli spoutat. Roztrhali jste je. Zničili jste mezinárodněprávní chartu.*“^{44]}

Daný stav dle Mazziniho opravňoval Italy postavit se dědictví roku 1815, vyhnat Rakušany z Itálie a tu přeměnit v jednu republiku. Současně vyzýval i ostatní evropské národy, aby vzaly spravedlnost ve vztazích mezi státy do vlastních rukou. V tomto směru se ve své reakci na anexi Krakova neomezil pouze na slovní výpady. V prosinci 1846 se stal jedním z iniciátorů organizace *People's International League*, která byla definitivně ustavena na jaře následujícího roku. Jejím cílem bylo přispět ke změnám na mapě Evropy a k reorganizaci mezinárodních vztahů skrze uznání národnostního principu jako základního pilíře systému evropské politiky.^{45]} I když neexistuje přímý důkaz, že by tato liga vznikla jako bezprostřední reakce na zánik Krakova, tento přečin vůči mezinárodnímu právu byl bezpochyby jedním z důvodů a současně i argumentů ve prospěch její geneze.^{46]}

Na základě výše řečeného lze anexi Krakova považovat za významný impuls rozmachu geopolitických debat v rámci italské společnosti. Sloužila

43] Giuseppe MAZZINI, *Cracovia*, Scritti editi ed inediti di Giuseppe Mazzini 34, Imola 1922, s. 297, 298 a 304.

44] Giuseppe MAZZINI, *La Questione europea*, Tamtéž, s. 319.

45] Emilia MORELLI, *Mazzini in Inghilterra*, Firenze 1938, s. 57–58.

46] Stefano RECCHIA – Nadia URBINATI, *A Cosmopolitanism of Nations. Giuseppe Mazzini's Writings on Democracy, Nation Building, and International Relations*, Princeton, Oxford 2009, s. 194–204; Denis MACK SMITH, *Mazzini*, New Haven – London 1994, s. 53.

jako důležitý argument ve prospěch politického sjednocení Itálie, a to buď v rámci konfederace, nebo jednotné republiky. Cíl však byl vždy stejný: vytvořit silnou entitu, která by poskytla obyvatelům větší míru bezpečnosti v predátorském světě, jemuž, dle mnohých, dominovalo pěštní právo. Právě osud Krakova toho měl být důkazem, stejně jako vážným varováním do budoucna, zvláště když v srpnu 1847 došlo k takzvané rakouské okupaci papežského města Ferrara. V něm sice Rakušané měli na základě Závěrečných akt Vídeňského kongresu právo umístit vojenskou posádku, ovšem dle Italů se to týkalo pouze citadely, nikoliv celého města. I když tento právní názor byl chybný, jakmile rakouské jednotky převzaly kontrolu nad všemi čtvrtěmi, došlo v Itálii k dalšímu masivnímu výbuchu protirakouských nálad.^{47]}

Vzhledem ke skutečnosti, že tentokrát nebyla rakouskou politikou dotčena vzdálená polská enkláva, nýbrž starobylé město v srdci Apeninského poloostrova, byla reakce Italů daleko intenzivnější. Ovšem i nyní byl připomínán osud Krakova, neboť takzvaná okupace Ferrary byla ve vztahu k jeho anexi považována za jakési *déjà vu*. Tento názor byl rozšířen mezi diplomaty, vzdělanci i v rámci širší veřejnosti.^{48]} Neboť v Papežském státě a Toskánsku již panovala svoboda slova a Piemont k ní dospěl nedlouho po „okupaci“ Ferrary, mohlo konečně dojít k ventilování tohoto postoje v novinách. Opět tak bylo opakováno to, což ji v méně veřejné formě zaznělo na konci předchozího roku: že destrukce Republiky krakovské byla projevem politiky založené nikoliv na respektu k síle práva, nýbrž k síle zbraní. Právě proti ní se měli Italové spojit a v zájmu vlastní bezpečnosti předejít jejím nebezpečným důsledkům na Apeninském poloostrově dobytím Lombardska a Benátska a jejich začleněním do italské konfederace či, jak tvrdili Mazziniho stoupenci, republiky.^{49]} I když to znamenalo porušení mezinárodněprávního pořádku z roku 1815, dle autorů příslušných novinových článků nebylo nutné si s tím příliš lámat hlavu v situaci, kdy

47] Alan SKED, *Poor Intelligence, Flawed Results. Metternich, Radetzky, and the Crisis-Management of Austria's 'Occupation' of Ferrara in 1847*, in P. Jackson – J. Siegel, *Intelligence and Statecraft. The Use and Limits of Intelligence in International Society*, Westport 2005, s. 53–86; Miroslav ŠEDIVÝ, *The Austrian 'Occupation' of Ferrara in 1847. Its Legal Aspect between Myth and Reality*, *Journal of Modern Italian Studies* 23, č. 2, 2018, s. 139–155.

48] BHStA, MA, Sardinien 2885, Abel Ludvíku I. Bavorskému, Turín, 28. 8. 1847; AST, LM, Gran Bretagna 118, Revel Solarovi, Londýn, 27. 8. 1847.

49] *L'Alba*, Florencie, 1, 13. 8. 1847, č. 27, s. 105, 27. 8. 1847, č. 33, s. 129, 13. 10. 1847, č. 53, s. 211, 22. 10. 1847, č. 57, s. 225, 11. 12. 1847, č. 94, s. 373, 1. 3. 1848, č. 159, s. 621, 8. 3. 1848, č. 165, s. 658; *La Patria. Giornale quotidiano, politico e letterario*, Florencie, 1, 1. 2. 1848, č. 147, s. 579; *La Concordia. Giornale politico, morale, economico e letterario*, Turín, 1, 4. 1. 1848, č. 3, s. 10, 8. 1. 1848, č. 7, s. 25; *Il Risorgimento. Giornale quotidiano politico, economico, scientifico e letterario*, Turín, 1, 14. 1. 1848, č. 13, s. 47; *La Lega Italiana. Giornale politico, economico, scientifico e letterario*, Janov, 1, 28. 2. 1848, č. 26, s. p.

velmoci bezostyšně zneužívaly své síly a pohrdaly právními normami, mimo jiné jako Rakousko v Krakově. Výsledkem tak bylo přesvědčení, které lze shrnout několika řádky z florentských novin *L'Alba*: „*Veřejné evropské právo je fikce, lež: úpíme pod vládou síly, kdy pravda se nachází na hrotu meče a spravedlnost patří vítězi... Smlouvy z roku 1815 budou představovat pro Itálii okovy tak dlouho, dokud ta samá Itálie nebude mít sílu je zpřetrhat: jakmile budou rozbity, Evropa to akceptuje jako hotovou věc a uzná právo vítěze.*“^{50]}

Případ reakce italské veřejnosti na anexi vzdálené Republiky krakovské ukazuje, jakým způsobem dokáže klesající důvěra ve spravedlnost systému mezinárodních vztahů přispět k politizaci společnosti. V rámci té italské byla touha po větší bezpečnosti vůči ostatním evropským státům prvkem, který ve druhé polovině 40. let 19. století jednoznačně dominoval hnutí za větší míru politické jednoty Apeninského poloostrova. Tento proces nakonec vyvrcholil v ochotu odhodit starý pořádek, pracně vytvořený po napoleonských válkách, a jít do války s Rakouskem v březnu 1848.^{51]} To je dobré mít na paměti nejen při studiu dějin dlouhého 19. století, ale také při hodnocení současných událostí v Evropě, která čelí vážným globálním výzvám a nedávno byla svědkyní flagrantního porušení mezinárodního práva na úkor státu, který sice není součástí Evropské unie, ale patří do Evropy a leží výrazně blíže české hranici, než jaká je vzdálenost Krakova od Itálie.

The influence of Austria's annexation of Cracow in 1846 on the development of the Italian national movement

Summary

In November 1846 the Austrian Empire annexed the independent Republic of Cracow. Although this illegal act did not destroy the peaceful coexistence of European countries, it had a significant and negative influence on the attitude of part of the European public towards the post-Napoleonic states system in Europe, established at the Congress of Vienna in 1814–1815. This article attempts to prove this thesis with the example of the people living in the Apennines, far from Cracow but still influenced by the unhappy fate of the Polish city. Like many other Europeans, Italians posed an important question as

50] *L'Alba*, Florencie, 1, 23. 1. 1848, č. 128, s. 509.

51] Miroslav ŠEDIVÝ, *The Decline of the Congress System. Metternich, Italy and European Diplomacy*, London, New York 2018, s. 221–245.

to whether the political annihilation of a small republic would not be followed by similar aggression in other parts of the Continent, including the area to the south from the Alps. The mistrust and apprehension provoked by this affair was all the more serious because the other great powers did nothing to save the last remnant of Polish independence. This experience stimulated a geopolitical security debate in Italian society about the need for political unity in the Apennine Peninsula, still divided among small independent countries and, therefore, vulnerable against the aggressive behaviour of European powers. As Italian nationalists from both monarchic and republican camps claimed, Italians could only survive if they were united in a world that was becoming more and more predatory. The annexation of Cracow also increased the aversion felt by Italians towards Austria and convinced many of them that it was necessary for security reasons to deprive this great power of its Italian provinces Lombardy and Venetia. It was no coincidence that shortly after the annexation of Cracow, in March 1848, the so-called First Italian War of Independence broke out and the Italians tried to expel the Austrians beyond the Alps and establish an Italian confederation or even a single nation state. Despite the fact that the war against Austria was incompatible with the principles of the public law of Europe, it was easy for the Italians to vindicate it with reference to the annexation of Cracow when Austria had violated the same law and other great powers stood idly by.

